

colofon

Deze uitgave kwam tot stand in opdracht van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Voorzitter: Cathy Berx, gouverneur

Leden: Ludo Helsen, Jos Geuens, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, gedeputeerden

Provinciegriffier: Danny Toelen

Tekst: Marc Mees, Rudy De Graef

Dank: Dr. Helena Bussers; Linda Van Langendonck, Gerrit Vanden Bosch, Patrick De Greef, Serge Migom, Dirk Pauwels, Els Verstreken

Redactie: Marc Mees, Serge Migom, Joke Bungeneers

Stredactie: Patrick De Rynck

Correctie: Johan Van Dam

Foto's: Jacques Sonck, Provinciebestuur Antwerpen tenzij anders vermeld

Opmaak: Frederik Hulstaert

Drukwerk: Roels Printing

Contactadres: Departement Cultuur, Dienst Erfgoed, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen
erfgoed@admin.provant.be of www.provant.be

Digitale depot: D/2008/0180/56

De dienst Erfgoed is een van de drie diensten binnen het departement Cultuur van de provincie Antwerpen. De werking richt zich zowel op het roerende (momenteel hoofdzakelijk het materiële) als op het onroerende (archeologie en monumenten, landschappen) erfgoed. Onder de dienst Erfgoed ressorteren eveneens het Provinciearchief, het Architectuurarchief, de bibliotheek van het departement Cultuur en de administratief-juridische bibliotheek.

bronnen

Mechelen, Diocesaan Archief

· Sint-Romboutskapittel, 319, nr. 1385

· Kerkfabriek Sint-Rombouts, Oud archief, nr. 11: Kerkrekeningen 1677-1685

· Kerkfabriek Sint-Rombouts, Nieuw archief, IV/1: Beraadslagingen van de kerkraad; V/3: Verslagen van het bureau van de kerkfabriek; XI/9: Binnenrestauratie; XVII: Kerkmeubilair, liturgische voorwerpen en kunstwerken

Mechelen, Stadsarchief

· DD Notices, II (VII), 1: Fr. Schellens, Beschryvinge der metropolitane kerke van Ste Rombout en van Ste Rombouts Thoren, reg. I

· Verzameling Schoeffer, SCH, 71, 81, 84

· Fonds Iconografie, C. 7309

literatuur

J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, Mechelen, 1860

A. GUÉRARD, *Monographie ou description historique et complète de l'Eglise Métropolitaine de St-Rombaut à Malines*, Mechelen, 1866

E. NEEFFS, *Histoire de la peinture et de la sculpture à Malines*, dl. 2. *Les sculpteurs malinois*, Gent, 1876

F. VERHAERT, *Geschiedenis der Metropolitane Kerk van den H. Rumoldus. De Oude en de Nieuwe Toren te Mechelen*, Mechelen, 1914

J. LAENEN, *Histoire de l'Eglise Métropolitaine de Saint-Rombaut à Malines*, 2 dln., Mechelen, 1919

J. STEPPE, *Het koordoksaal in de Nederlanden*, Brussel, 1952

Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens (tent. cat.), Brussel, 1977

Lucas Faydherbe, 1617-1697. *Mechelse beeldhouwer & architect* (tent. cat.), Mechelen, 1997

P. MICHIELS, 'Koorafsluitingen in de Kathedraal', in: *Vrienden van de Sint-Romboutskathedraal*, 14, 2003, nr. 2, p. 15-18

J.-P. FELIX, À propos d'un tableau de François Vervloet montrant l'orgue Égide-François Van Peteghem (1777) de la cathédrale Saint-Rombaut à Malines, in: *Revue des Archéologues, Historiens d'art et Musicologues de l'UCL*, nr. 1, 2003, p. 114-117

De thuijnen van den ommeganck

De twee portieken van
de koorafsluiting door
Jan van den Steen,
1679-1682

François Vervloet (1795–1872), *Interieur van de Sint-Romboutskathedraal*, 1822
Bailleul (Fr.), Musée Benoît De Puydt

MARC MEES

De thuijnen van den ommeganck

Een eigentijds interieur

Omstreeks het midden van de 17de eeuw begon men met de vernieuwing van het interieur van de Sint-Romboutskathedraal. De opdrachtgevers – de kanunniken van het Sint-Romboutskapittel – kozen resoluut voor een eigentijdse stijl. De barokke aankleding van het koor zou hoofdzakelijk bestaan uit marmer, in die mate zelfs dat men later van een marmermanie is gaan spreken. Een eerste monument dat werd opgericht was de graftombe van aartsbisschop Cruesen uit 1659–1666, een werk van de bekende Mechelse beeldhouwer Lucas Faydherbe (1617–1697). Diezelfde Faydherbe voerde in 1665–1666 ook het belangrijkste en meest in het oog springende nieuwe kerkmeubel uit: het hoofdaltaar (voltooid in 1683). Het ontwerp was van Willem Hesius.

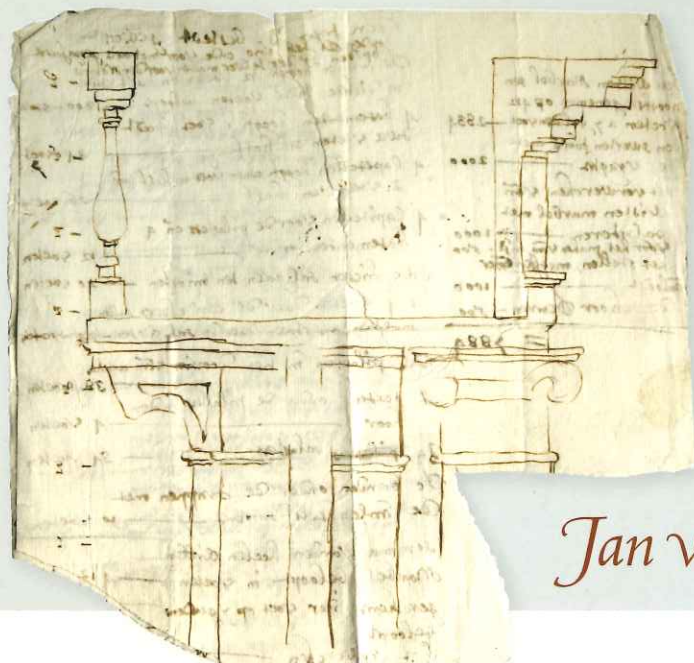
Tot dan bevond zich – zoals in de meeste kapittelkerken – op de scheiding van het transept met het koor een stenen doksaal. Daarachter verzorgden de kanunniken, onttrokken aan de blikken van de gewone gelovigen, in de koorbanken het koorgebed. Dit laatgotische doksaal dat, behalve als afscheiding van het kanunnikenkoor, ook fungeerde als zangtribune, verhinderde het vrije zicht op het nieuwe hoofdaltaar. Daarom besloot het kapittel in 1664 het oude doksaal door Faydherbe te laten afbreken.

De nieuwe koorafsluiting

Het doksaal was pas afgebroken of de kanunniken bleken tijdens het koorgebed hinder te ondervinden van de tocht nu ze die bescherming moesten missen. Ze besloten een nieuwe scheiding tussen het koor- en het lekedeelte van de kathedraal te laten optrekken.

Detail uit P.J. Verhaegen en Ch.E.J. Le Clercq, *Interieur van de Sint-Romboutskathedraal tijdens de Jubelfeesten van 1775*
Mechelen, Sint-Romboutskathedraal

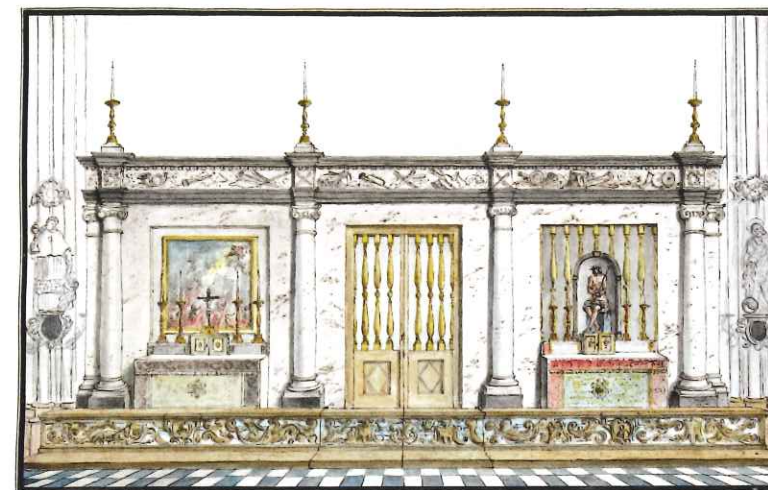
Jan van den Steen (?), Schets van de doorsnede van de koorafsluiting, 1670–1674
Mechelen, Diocesaan Archief, Sint-Romboutskapittel, 319, nr. 1385

Jan van den Steen

Joannes of Jan van den Steen (1633–1723), *beeltsnijder*, was in de leer geweest bij de Mechelse beeldhouwers Antoon Bouwens en Rombout Pauwels. Later werkte hij onder leiding van de Antwerpse beeldhouwer Artus Quellinus de Jonge (1625–1700), maar nadien trad hij in bij de jezuïeten. In die hoedanigheid werkte hij onder meer mee aan de gevel van de Sint-Michielskerk, de kerk van de jezuïeten in Leuven (1659–1666). Hij beëindigde evenwel zijn opleiding en ondernam samen met de Mechelse beeldhouwer François Langhemans een reis naar Engeland. Naar verluidt verdacht van spionage, gezien zijn vroegere banden met de jezuïeten, zag hij zich na een verblijf in Londen genoodzaakt te vluchten. Hij vestigde zich opnieuw in zijn geboortestad en werd er in 1670 meester in het Sint-Lucasambacht. Het merendeel van zijn (gekende) productie treffen we aan in Mechelen, zoals de koorafsluiting en het Sint-Anna-altaar in de Sint-Romboutskathedraal, en het hoofdaltaar, het binnenportaal en twee marmeren wijwatervaten in de Begijnhofkerk. Ook buiten de stad voerde hij diverse opdrachten uit, zoals onder meer aan de preekstoel van de Begijnhofkerk van Diest, reliëfs en twee cantorstoelen voor de abdijkerk van Averbode, een schoorsteen in het stadhuis van Gent en de afwerking van een tabernakel in de Sint-Niklaaskerk van Gent.

J.B. De Noter (?), Binnengezicht van de Sint-Romboutskathedraal
2de kwart 19de eeuw
Mechelen, Stadsarchief, Verzameling Schoeffer, sch. 71

J. Schoeffer (?), De koorafsluiting van de Sint-Romboutskathedraal
2de kwart 19de eeuw

Mechelen, Stadsarchief, Verzameling Schoeffer, sch. 81

Lucas Faydherbe had sinds 1663 diverse ontwerpen gemaakt voor een eventuele nieuwe koorafscheiding, maar tot een overeenstemming was het niet gekomen. Vooral de hoogte van de nieuwe koorafsluiting was een bron van twist. De beeldhouwer, en met hem het stadsbestuur, pleitten voor een lage afscheiding zodat het zicht op het hoofdaltaar zo onbelemmerd mogelijk bleef, maar het kapittel drong aan op een hoog en gedeeltelijk opengewerkt scherm waar ook twee altaren voor geplaatst konden worden.

Uiteindelijk hakten de kerkmeesters de knoop door. Ze gingen in 1670 een overeenkomst aan met de Mechelse beeldhouwer Jan van den Steen, een concurrent van Faydherbe. Die laatste voelde zich hierdoor tekortgedaan en spande een proces aan tegen de kerkmeesters, dat hij overigens verloor.

Men koos resoluut voor een hoge koorafsluiting in zwart marmer met drie traveeën, gescheiden door witte marmeren zuilen. Achter de architraaf met een witte marmeren gebeeldhouwde fries ging een smalle loopgang voor zangers schuil. In de linkse en de rechtse travee kwam een altaar en het geheel was achteraan afgesloten met een met koperen balusters opengewerkte wand die met gordijnen kon worden afgesloten. De koorafsluiting was voltooid in 1674.

De twee marbele thuijnen

Enkele jaren na de voltooiing van de koorafsluiting gingen de kerkmeesters over tot een nieuwe fase in de aankleding van het interieur. Begin december 1679 stelde het kerkbestuur de condities op voor het maken van twee *marbele thuijnen* – portieken of portalen – als afscheiding links en rechts voor de toegang tot de kooromgang, aan weerszijden van de

Hoofdaltaar door Lucas Faydherbe
naar ontwerp van Willem Hesius,
1665–1666

Fries van de voormalige koorafsluiting

nieuwe koorafsluiting. Ze vervingen waarschijnlijk twee oudere deuren uit het begin van de 17de eeuw. Over de totstandkoming van deze twee kunstwerken zijn we dankzij diverse contracten en rekeningen vrij goed ingelicht.

Net als de nieuwe koorafsluiting moesten ze opgetrokken worden *soo van buijten als van binnen den ommeganck van witten marbel ende swerten Naemsche ende Dinantsche marbel*. Er werd uitdrukkelijk gestipuleerd dat de twee portieken dezelfde grootte en hoogte en hetzelfde voorkomen als de koorafsluiting moesten hebben, met inbegrip van de friezen en de zuilen. De kerkmeesters streefden duidelijk naar een homogene afscheiding.

De opdrachtgevers drukten erop dat er gebruikgemaakt zou worden van *uijtgelesen witten marbel [...] tot claerblinckens gepolijstert*. Voor de pilasters en de architraven moest zwarte Naamse steen worden aangewend en voor de *kornissen* Dinantse steen. Ook moest de aannemer de kwaliteit van de friezen op de koorafsluiting evenaren. De kerkmeesters – kanunniken van het kapittel – zouden het beeldprogramma van de reliëfs nog bepalen.

Voor de kapitelen waren richtlijnen opgenomen waaruit een zekere kritiek op de uitvoering van de koorafsluiting blijkt: de kerkmeesters wensten immers dat de *crollen moeten overhangen volgens d'model ende beter gesneden als die voordien choir*.

Bijzondere aandacht ging in het contract uit naar de kwaliteit van de vier witmarmeren zuilen. Ze zouden niet door de aannemer worden geleverd maar de kerkmeesters gingen zelf voor de aankoop zorgen. Als niet onmiddellijk marmeren zuilen konden worden aangekocht, mochten tijdelijk houten exemplaren in de plaats worden opgesteld. Volgens het contract moesten de twee portieken veertien dagen vóór Allerheiligen van het daaropvolgende jaar afgewerkt zijn.

Kapiteel van de voormalige portieken (boven) en van de voormalige koorafsluiting (onder)

Het mag op zijn minst merkwaardig heten dat de kerkmeesters op 4 december 1679 het contract afsloten met Lucas Faydherbe voor de som van 8000 gulden. Het was precies Faydherbe die niet akkoord was gegaan met de hoge koorafsluiting en die bovendien kritiek had geuit op de artistieke kwaliteit van zijn concurrent. Al even merkwaardig is de vaststelling dat het contract nauwelijks vijf dagen later (9 december) verbroken werd met instemming van beide partijen *om redenen hun bekend ende moverende*. Voor de kerkmeesters bleek dit echter wel een belangrijke zaak, want al op 11 december tekende Jan van den Steen hetzelfde contract, maar voor de aanmerkelijk lagere prijs van 6.800 gulden.

Een werk met hindernissen

Uit de regelmatige en veelvuldige betalingen gedurende het eerste halfjaar blijkt dat de beeldhouwer het werk vrijwel onmiddellijk heeft aangepakt. Op 20 maart 1680 legden de vier kerkmeesters de eerste steen van de zuidelijke portiek en op 30 april begonnen de werklieden met het metselen van de pendant aan de noordzijde. De werken blijken goed te zijn gevorderd, want op 23 juni kregen zij van de kerkmeesters drinkgeld, wellicht omdat de ruwbouw afgewerkt was.

Het is niet precies bekend hoe ver de werken op Allerheiligen 1680 opgeschoten waren, maar de portieken moeten toen blijkbaar al zo ver gevorderd zijn geweest dat aan de afwerking kon worden gedacht. Volgens het contract mochten immers tijdelijk vier houten zuilen geplaatst worden, in afwachting dat marmeren exemplaren konden worden geleverd. Schrijnwerker Jacques Peeters maakte vier grote houten pilaren die door Jan de Drijver op 21 september 1680 werden gemarmerd. Hieruit mogen we vermoedelijk afleiden dat met Allerheiligen de hele constructie grotendeels afgewerkt was, op de marmeren zuilen na.

Linkerdeur van de zuidelijke portiek, thans in Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans
Mechelen, Sint-Romboutskathedraal

De levering van de witmarmeren zuilen verliep minder vlot. Wit marmer van die lengte en kwaliteit bleek erg moeilijk te vinden, zoals ook Lucas Faydherbe bij de bouw van het hoofdaltaar had ondervonden. De kerkmeesters stelden hoge eisen, want over de kleur van het marmer van de koorafsluiting waren ze niet echt tevreden: men zocht *den besten witte marbel, beter en witter als den anderen daer beneffens* en bovendien eisten ze dat de zuilen uit één stuk zouden zijn. Deze problemen konden Jan van den Steen niet worden aangerekend, omdat de kerkmeesters de opdracht op zich hadden genomen.

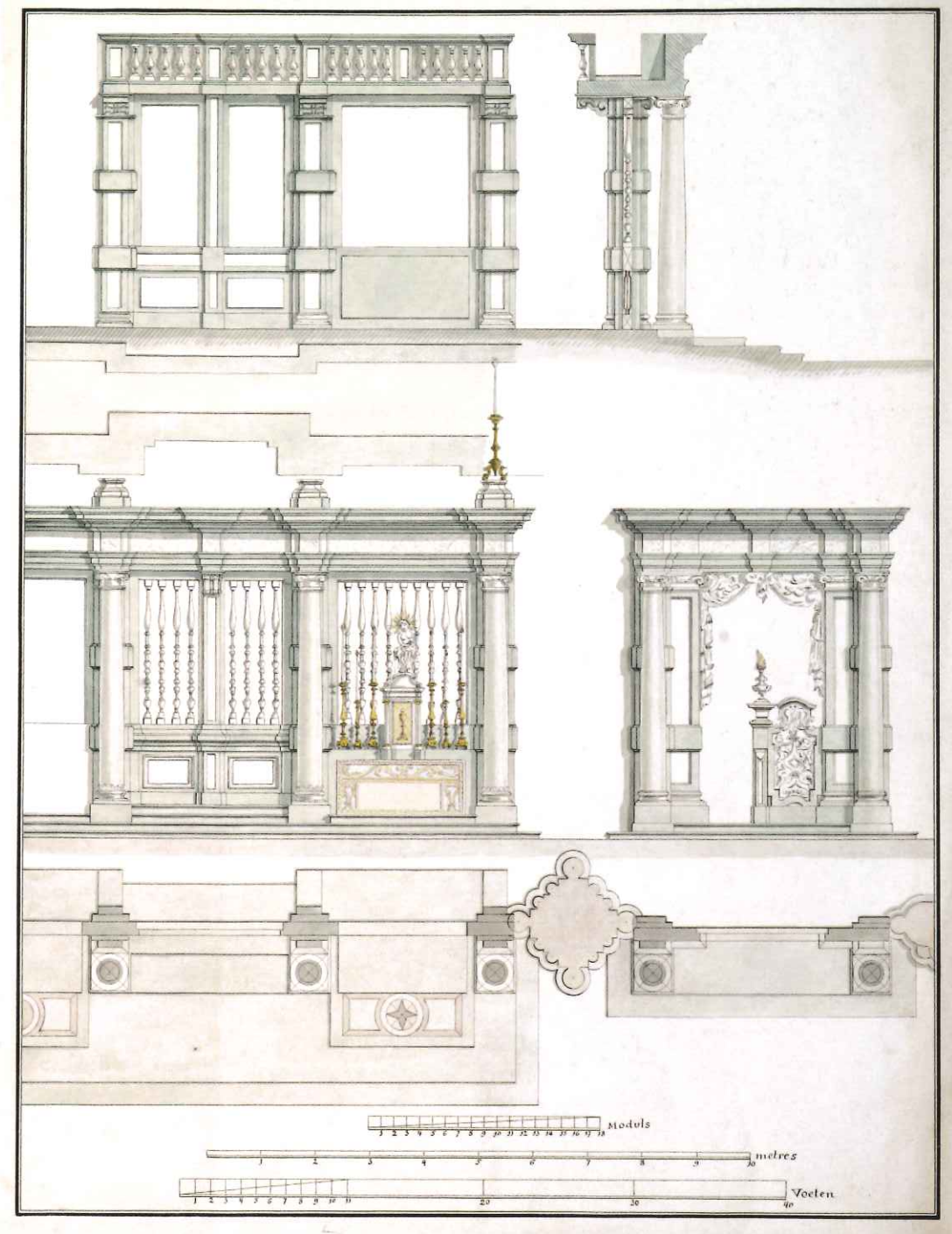
De levering liet lang op zich wachten. Het zou nog duren tot maart 1681 eer men bericht kreeg dat het marmer was aangekomen in de haven van Amsterdam. De kerkmeesters stuurden op 20 maart 1681 Jacques Peeters naar Amsterdam om het materiaal bij koopman en meester-steenhouwer Jacques du Bucquoj (1632–1682) – die ook het andere witte marmer leverde – te gaan inspecteren. Eind april konden de ruwe marmerblokken eindelijk in Mechelen worden afgeleverd, maar het duurde nog tot 30 november van dat jaar eer Jan van den Steen de vier zuilen met Ionisch kapiteel afgewerkt en wel kon opstellen.

Wijziging in de plannen

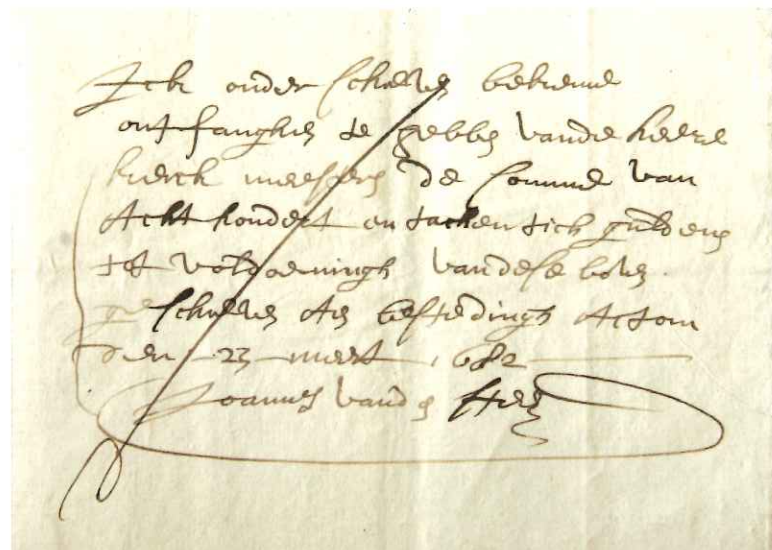
Tot dan toe had Jan van den Steen zich strikt aan de voorwaarden van het aanbestedingscontract moeten houden. Daarin stond uitdrukkelijk dat de twee *thuijnen* naar het voorbeeld van de koorafsluiting moesten worden uitgewerkt. Op 23 april 1681 wijzigden de kerkmeesters echter hun plannen. Toen ging men met Jan van den Steen een nieuw aanbestedingscontract aan voor *sekere marbele beelthouwerije dienende voor den nieuwen thuijn ofte affsluytinge vanden ommeganck*.

Het betrof hier een bijkomende opdracht om aan de twee portieken beeldhouwwerk aan te brengen. De beeldhouwer had hiervoor twee modellen in *potaerde* of terracotta geboetseerd en de beelden ook op de getekende ontwerpen aangeduid. Hij zou de werken moeten uitvoeren *van achter ende van voor, van d'een sijde soo fraeij als de andere zijde, behalven dat van achter geen kinderkens en zullen gestelt worden*.

Deze putti of *kinderkens* kunnen zonder enige twijfel geïdentificeerd worden met de gebeeldhouwde marmeren draperieën die in de hoeken bovenaan op elke doorgang waren aangebracht, zoals blijkt uit diverse afbeeldingen die van de portieken bekend zijn. In elke draperie lag tussen bloemen en vruchten een putto of kindje gewikkeld.

J.Fr. Van Geel (?), Constructietekening van de koorafsluiting en portieken met doorsneden, opstanden en plattegrond, 1810
Mechelen, Stadsarchief, Fonds Iconografie, nr. C. 7309

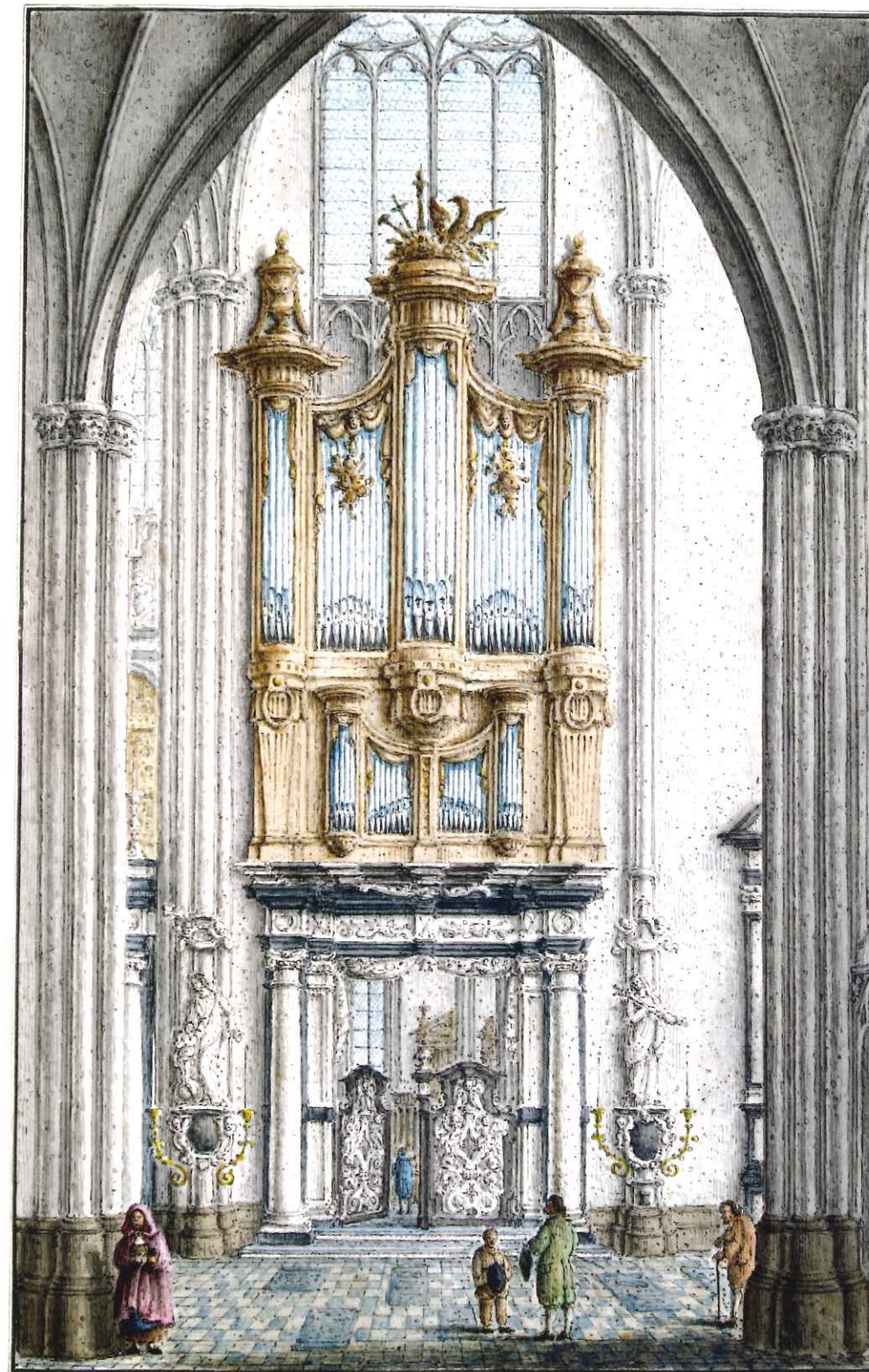
Volgens het contract moest de beeldhouwer de opdracht vóór Allerheiligen van hetzelfde jaar afwerken, maar deze datum heeft Jan van den Steen niet gehaald. Pas op 22 maart 1682 trakteerden de kerkmeesters de werklieden naar aanleiding van de afwerking van de twee *thuijnen*, inbegrepen de hoekstukken.

Op dat moment bleef er nog een laatste werk te doen. De twee paar fraaie, door schrijnwerker Jacques Peeters ontworpen en gesneden deuren werden door Nicolaes Tousijn, die daarvoor op 22 juli 1682 betaald werd, gestoffeerd of geschilderd, waarna ze in de doorgangen konden worden gehangen. Hiermee was de volledige afscheiding van het koor een feit.

Nog op 17 oktober 1684 spraken de kerkmeesters hun voldoening uit over de geleverde prestatie, die Van den Steen *seer loffelijck ende tot contentement van de voors. kerkmeesters heeft volbracht*.

De volgende decennia is aan de twee portieken weinig of niets veranderd. Enkel in 1777 bouwde Egidius-Franciscus van Peteghem een nieuw orgel boven de portiek van de zuidelijke kooromgang ter vervanging van het oude. Maar dat had blijkbaar geen invloed op de constructie.

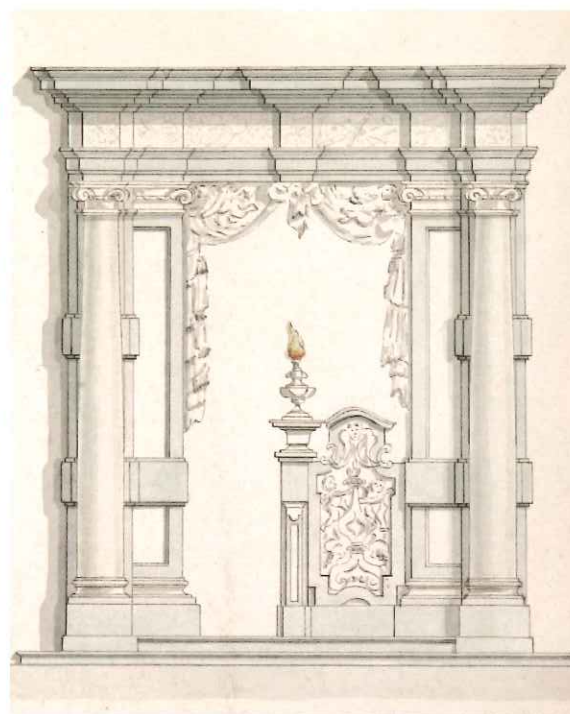
► J.B. De Noter, *Het orgel van Van Peteghem boven de zuidelijke portiek*, 2de kwart 19de eeuw
Mechelen, Stadsarchief, Verzameling Schoeffer, sch. 84

Het orgel van Van Peteghem boven de zuidelijke portiek, 2de kwart 19de eeuw

Jan van den Steen, *Sint-Anna-altar*, 1698–1699

J.Fr. Van Geel (?), *Constructietekening van de koorafsluiting en portieken met doorsneden, opstanden en plattegrond*, 1810 [detail]
Mechelen, Stadsarchief, Fonds Iconografie, nr. C. 7309

Voltooïing

De aankleding van de kathedraal was met de twee portieken nog niet voltooid. De kerkmeesters bestelden in 1698 twee (nog bestaande) marmeren altaren: het Sint-Anna-altar in de zuidelijke kruisbeuk bij Jan van den Steen, en het Onze-Lieve-Vrouwaltaar in de noordelijke kruisbeuk bij Franciscus Langhemans. Met de plaatsing van twee marmeren portalen van Langhemans aan de noordelijke en zuidelijke zijde van het transept (1713–1714) was de aankleding in dit gedeelte van de kathedraal afgewerkt. Vanuit het schip gezien was die kant van het transept nu tot een visueel vrij homogene wit- en zwartmarmeren wand omgevormd.

Afbraak van de koorafsluiting

In het begin van de 19de eeuw werd het doksaal in opdracht van de kerkfabriek afgebroken, naar verluidt tegen de zin van de kanunniken. Mogelijk speelde ook toen het vrije zicht op het hoofdaltaar een rol. Bij die gelegenheid liet de kerkfabriek een nauwkeurige constructietekening maken, hoogstwaarschijnlijk door Joannes Franciscus Van Geel (1756–1830), beeldhouwer en leraar tekenkunst aan de Mechelse academie.

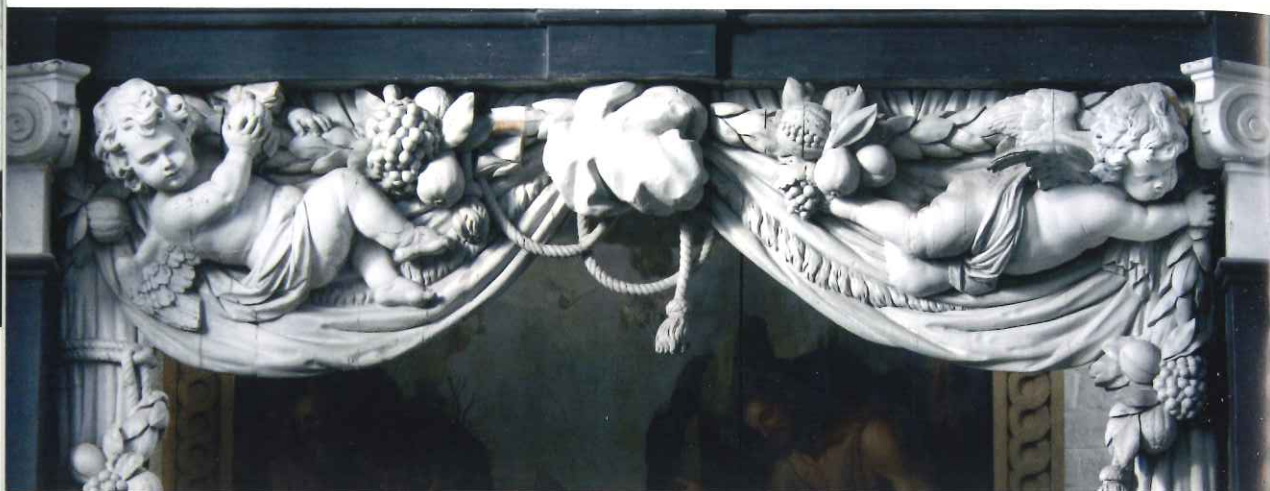
De voorbereidingen voor het demonteren begonnen al in april 1810. De kerkfabriek had immers het plan opgevat gedeelten van de koorafsluiting te recupereren door aan de uiteinden van de zijbeuken, links en rechts naast de toren, twee portieken te plaatsen. Naast de zuilen zouden ook de friezen en een aantal andere constructieve onderdelen worden aangewend, aangevuld met houten onderdelen.

Op 20 mei werd aan het parochiealtaar een laatste keer mis gelezen. Het demonteren was op 2 juni voltooid en vanaf 21 juli begon men met de heropbouw van de zuilen van het doksaal aan de doopkapel. In 1824 liet men in de bovenhoeken vier houten gedrapeerde gordijnen met liggende putti aanbrengen, volgens kanunnik J. Laenen uitgevoerd door

De portiek van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans

De portiek voor de doopkapel (links)

J. Fr. Van Geel, *Houten hoekstukken met putti*, 1824

J. Fr. Van Geel. Hierdoor kregen de twee portieken een gelijkaardig uitzicht als die van de kooromgang, waarvan ze dan ook de tegenhangers waren. De zijbeuken kregen zo aan hun twee uiteinden een visueel genoeg identieke afsluiting.

Slachtoffers van de neogotiek

De twee portieken van de kooromgang heeft men bij die gelegenheid laten staan, wellicht omdat ze nog een functie hadden als afsluiting van de kooromgang zelf. Maar in het midden van de 19de eeuw werden in de kathedraal grote veranderingswerken aangevat. Ook de twee zijportieken kwamen daarbij in het vizier.

In een advies van september 1851 aan de minister van Justitie liet de Koninklijke Commissie voor Monumenten, bij monde van Jules Dugniolle en architect Tilman-François Suys, weten dat de 17de-eeuwse portieken naast het koor het best zouden verdwijnen omdat ze het algemene uitzicht van het schip schaadden: *les portiques placés à côté du chœur, qui datent du 17e siècle, nuisent à l'aspect général du vaisseau; il convient de les faire disparaître*. De Commissie voegde er wel aan toe dat onderdelen hergebruikt konden worden voor de geplande orgeltribune onder de toren.

Hoewel de kerkfabriek aanvankelijk niet geneigd scheen de portieken opnieuw op te stellen, trad ze op 15 november 1851, na rijp beraad en berekening van de kosten, de Commissie bij: het materiaal van de twee oude *thuijnen* zou worden verwerkt in de nieuwe orgeltribune, ook al

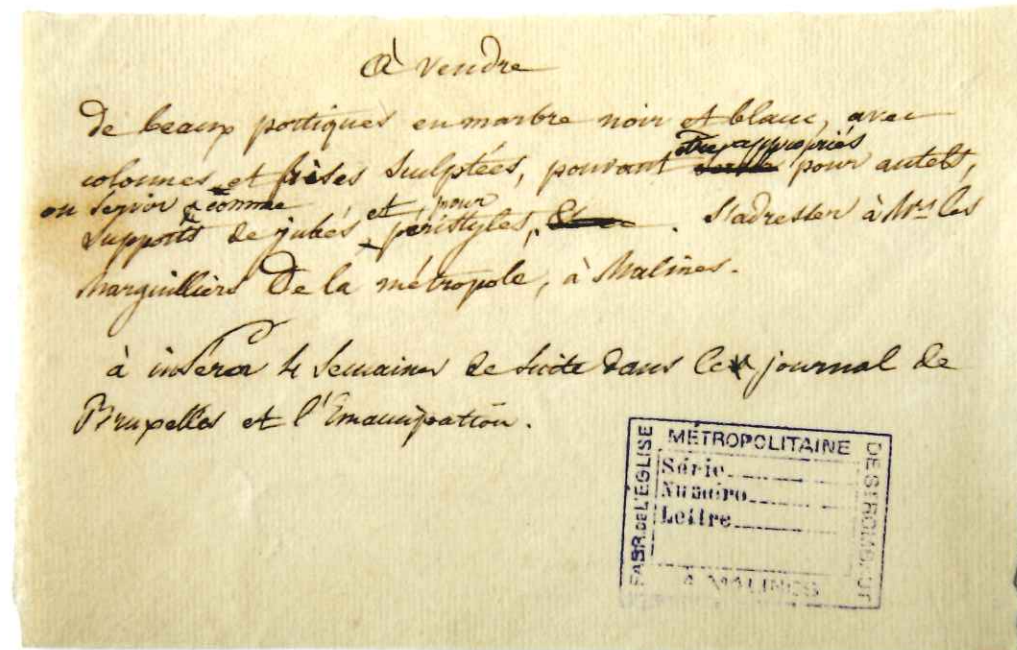
J. Fr. Van Geel, *Houten hoekstukken met putti*, 1824

waren er al neogotische ontwerpen gemaakt. Het nieuwe hoofdportaal zou zo in harmonie zijn met barokke kunstwerken zoals het hoofdaltaar, de zijportalen, het orgel en vooral met de twee portieken van de kapellen naast de toren. Men liet onmiddellijk een nieuw ontwerp maken met gebruikmaking van de portieken.

Amper een halfjaar later klonk er een heel ander geluid. Toen de twee varianten voor de orgeltribune aan de Commissie werden voorgelegd, gaven de kerkmeesters onder invloed van diverse commissieleden aan dat hun voorkeur nu uitging naar het neogotische plan. Ook de Commissie bleek dus van mening veranderd. Als proef zou men de noordelijke portiek het eerst afbreken, en wel zo snel mogelijk. Zelfs kardinaal Englebert was er een hevige voorstander van. Hij was bereid de kosten voor de sloop te dragen, op voorwaarde dat die op korte termijn zou plaatsvinden. De afbraakwerken startten inderdaad al in de tweede helft van juli 1852. De tweede portiek werd pas in 1855-1856 afgebroken, samen met het orgel. De zijbeuken waren nu ontdaan van alle 'storende' toevoegingen *waardoor de ogivale bogen der kerk tot voldoening van alle kenners zyn zichtbaer geworden*, aldus kanunnik J. Schoeffer.

Uitverkoop en herbestemming

De kerkfabriek zou voor het afgebroken materiaal kopers zoeken, wat niet eenvoudig bleek. Men plaatste ca. 1856 zelfs een annonce in twee kranten – *Journal de Bruxelles* en *L'Emancipation* – met de mededeling:

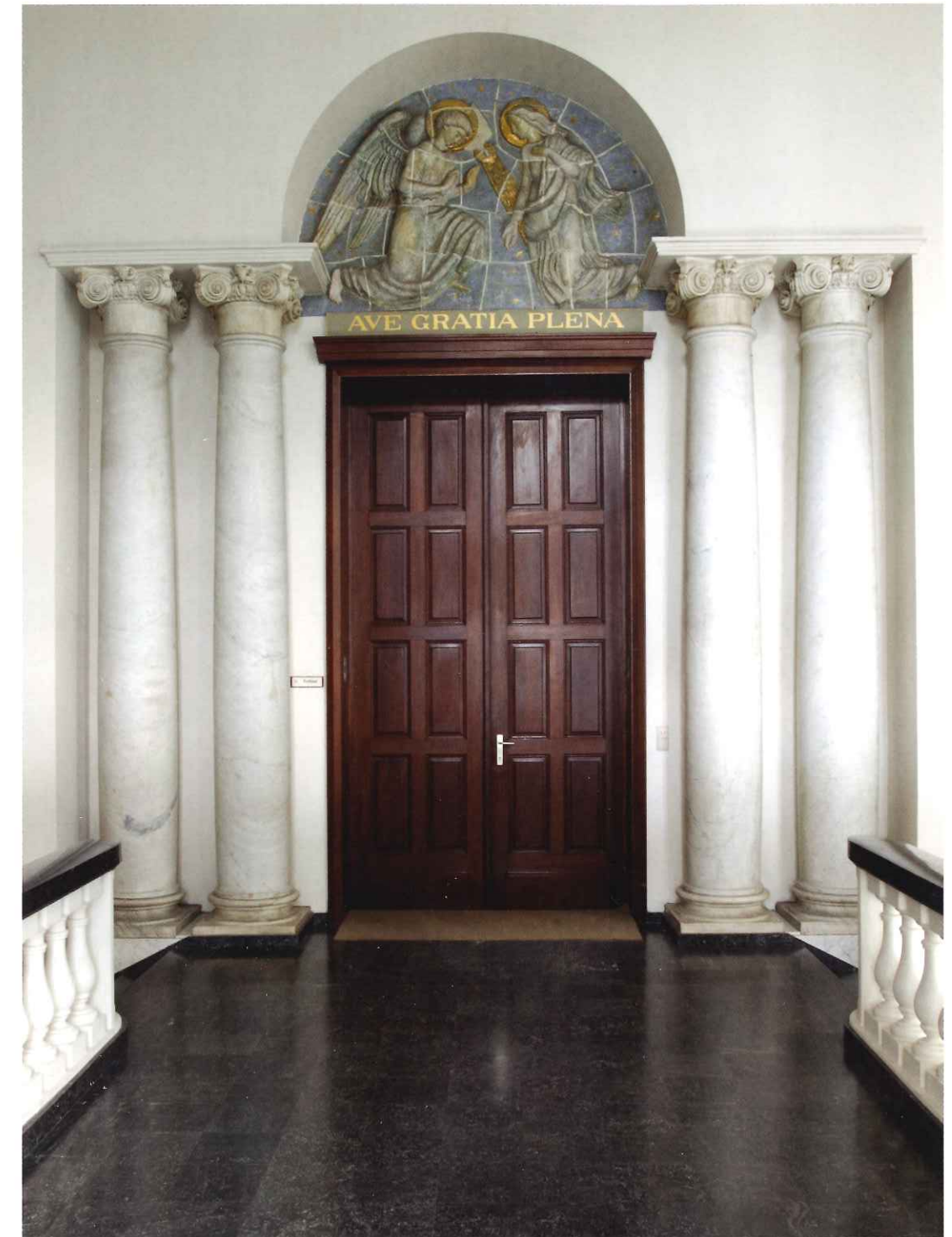

Ontwerp voor een annonce voor de verkoop van de portieken 'Mooie portieken in wit en zwart marmer te koop met zuilen en beeldhouwde friezen. Geschikt voor altaren, doksalen of portieken. Zich wenden tot de kerkmeesters van de Kathedraal van Mechelen'

Mechelen, Diocesaan Archief, Kerkfabriek Sint-Rombouts. Nieuw archief, xvii: Kerkmeubilair, liturgische voorwerpen

A vendre. De beaux portiques en marbre noir et blanc avec colonnes et frises sculptées, pouvant être appropriés pour autels, ou servir comme supports de jubés et pour péristyles. Er was belangstelling, maar enkel voor de vier zuilen, onder andere vanwege de bisschop van Namen, pastoor Poels uit Lubbeek, een priester uit Marseille en de gebroeder Goyers uit Leuven. De kerkmeesters hebben er immers naar gestreefd de integriteit van de portieken te bewaren en dus geen afzonderlijke onderdelen van de hand te doen.

Slechts één fragment is in een vroeg stadium verkocht aan *la baronne de Meyendorff*, mogelijk de echtgenote van de Russische ambassadeur von Meyendorff in Rome. De barones woonde toen in Parijs. Ze had de kerkfabriek gevraagd de dubbele deur van de pas afgebroken portiek te mogen aankopen, samen met de witmarmeren draperie, waarmee ze

De zuilen van de portieken in hun huidige opstelling als toegang tot de voormalige kapel van het Diocesaan Pastoraal Centrum

Marmeren hoekstukken van de zuidelijke portiek
Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
Foto's: © IRPA-KIK, Brussel

de twee putti bedoelde. De kerkmeesters waren niet geneigd de putti te verkopen, maar voor de deuren, die ze toeschreven aan de Mechelse beeldhouwer Nicolaas van der Veken, maakte ze geen bezwaar. De barones kocht einde 1853 de dubbele deur aan voor haar toekomstige privékapel.

De deuren van de andere portiek zijn tot het begin van de 20ste eeuw op het gewelf van de kerk blijven liggen en werden later gehangen in de portiek van de huidige kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans.

Van de overige fragmenten, die de kerkfabriek had opgeborgen, zijn we het spoor bijna een eeuw bijster. Pas omstreeks 1954 duiken de vier zuilen van de vroegere portieken weer op. Volgens de overlevering zouden ze tot dan op een binnenplaats van het aartsbisshoppelijk paleis hebben gelegen, zonder enige vorm van bescherming. Het zou gaan om de vier witmarmeren zuilen die vandaag de dag de toegang tot de voormalige nieuwe kapel van het grootseminarie in Mechelen flankeren (nu archiefruimte in het Diocesaan Pastoraal Centrum). Die kapel was voltooid in september 1954, maar zou pas een jaar later worden gewijd.

In datzelfde jaar waren ook twee fragmenten met putti, afkomstig van de twee *thuijnen* van de kooromgang, te zien op de tentoonstelling *Oude Mechelse kunstnijverheden* in Mechelen en Brussel. De Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis konden toen de twee hoekstukken van de zuidelijke portiek aankopen bij de toenmalige eigenaar, de Mechelse antiquair P. Van Goolen (inv. KMKG 8946 A-B).

Nog eens een halve eeuw later kwam een derde hoekstuk aan het licht. Op 23 mei 2005 kocht het provinciebestuur van Antwerpen een hoekstuk met putto, afkomstig van de noordelijke portiek, bij veilinghuis Bernaerts in Antwerpen. Door de nieuwe opstelling in de zuidelijke zijbeuk – naar een ontwerp van Rudy De Graef – is dit fragment teruggekeerd naar zijn oorspronkelijke omgeving. Het wil op een bescheiden wijze een herinnering oproepen aan de somptueuze 17de-eeuwse aankleding van de Mechelse metropolitaanse Sint-Romboutskerk.

Foto's: © Dienst Erfgoed

RUDY DE GRAEF Een hedendaagse sokkel voor het reliëf van Jan van den Steen

Het provinciebestuur van Antwerpen wenste de realisatie van een sokkel die het circa 250kg zware reliëf van Jan van den Steen kon torsen en aan een aantal eisen beantwoordde. De belangrijkste uitgangspunten waren, naast de kostprijs en stabiliteit, de opstelling in de kathedraal en de bescheidenheid van het ontwerp als letterlijke en figuurlijke drager van het 17de-eeuwse beeldhouwwerk.

Uiteindelijk werd geopteerd voor een eenvoudig rechthoekig frame met daarin bovenaan het reliëf, zodat men het object van onderuit kan aanschouwen, net zoals vroeger. Het raamwerk werd verstijfd met aan de rechter- en bovenzijde een winkelhaak. Het stabiele geheel refereert zo aan de oorspronkelijke opstelling van het beeldhouwwerk in de verwijderde portieken van de kooromgang. De maatvoering en de bevestigingspunten van de sokkel werden verder afgestemd op het voegwerk en de opbouw van de achterliggende geprofileerde muurelementen. Doordat het kader geen achterwand heeft, blijft de impact op de wand erachter beperkt. Het frame werd gerealiseerd in met parels gestraald en plaatselijk gemoffeld roestvrij staal. Onderaan werd de naam van de beeldhouwer, Jan van den Steen, uitgestraald.

Foto: © Dienst Erfgoed

Dankzij de huidige positie, tegen de buitenmuur in de tweede travee van de zuidelijke zijbeuk, kan men in één oogopslag zowel de zuidwestelijke portiek met haar houten plastiek uit de 19de eeuw als het originele object in het nieuwe kader zien. De nieuwe sokkel kan desgewenst en in functie van de geplande interieurrestauratie zonder veel problemen verplaatst worden.